

Nr 17

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående makes säkerhet vid förmånstagarförordnande avseende kapitalförsäkring.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 645 i första kammaren av herr *Virgin m. fl* och nr 769 i andra kammaren av herr *Heckscher m. fl*. I motionerna, vilka är likalydande, hemställes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att tillgodose makes säkerhet vid ändring av förmånstagarförordnande vid kapitalförsäkring samt vid annullering, belåning eller återköp av dylik försäkring.

Motiveringen till denna hemställan återfinnes i motionen II:766 (se särsk. s. 23 f.), till vilken utskottet får hänvisa.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från familjerättskommittén.

Gällande rätt

Enligt 6 kap. *giftermålsbalken* gäller beträffande *makars egendom* att vardera maken bibehåller rätten till den egendom, som han vid äktenskapets ingående har eller som han sedermera förvärvar. Vardera maken är fortfarande ensam ägare, panthavare, fordringsägare o. s. v., såsom om han icke vore gift. Vid äktenskapets upplösning eller vid bodelning får maken emellertid avstå hälften av denna egendom till andra maken, om egendomen ej är av enskild natur. Makes egendom, vari sålunda giftorätt äger rum, kallas hans giftorättsgods. Enskild egendom är för det första egendom som genom äktenskapsförord förklarats skola vara enskild, för det andra egendom som make erhållit i gåva av annan än andra maken med villkor att den skall vara enskild eller som make bekommit genom testamente med sådant villkor eller som tillfallit make i arv och om vilken arvlåtaren genom testamente meddelat sådan föreskrift, samt för det tredje vad som trätt i stället för förut angiven egendom, såvida ej annorlunda föreskrivits genom den rättshandling, på grund av vilken egendomen är enskild. Annan ordning kan stadgas genom äktenskapsförord.

I fråga om *förvaltningsrätten* gäller, att vardera maken råder över sin

egendom, dock med vissa inskränkningar beträffande giftorättsgodset. I 3 § nyssnämnda kapitel uttalas sålunda, att make är pliktig så vårda sitt giftorättsgods, att det ej otillbörligen minskas andra maken till förfång. Enligt 4 § må make ej avhända sig eller med inteckning för gäld belasta fast egendom, vari andra maken har giftorätt, utan att denne skriftligen med två vittnen samtyckt därtill. Har make vidtagit sådan åtgärd utan erforderligt samtycke, skall den vara ogill, om andra maken väcker klander därå; detta skall dock ske inom viss kortare tid. Jämlikt 5 § må make ej utan andra makens samtycke avhända sig eller pantsätta lösören, i vilka denne har giftorätt, och vilka ingår i det för makarnas gemensamma begagnande avsedda bohaget eller utgör andra makens nödiga arbetsredskap eller är avsedda för barnens personliga bruk. Har make företagit sådan rättshandling utan erforderligt samtycke och var ej den, med vilken rättshandlingen ingicks, i god tro, skall rättshandlingen vara ogill, om andra maken väcker klander därå inom viss kortare tid. Vägras samtycke i ovan berörda fall, äger rätten på ansökan tillåta åtgärd, varom fråga är, om skäl till vägran finnes ej vara för handen.

Vad angår *makes ansvar för gäld*, varom stadgas i 7 kap. giftermålsbalken, gäller att vardera maken med sitt giftorättsgods och sin enskilda egendom svarar för den gäld, som han gjort före äktenskapet eller under dess bestånd. Är i äktenskapet gäld gjord av bägge makarna, svarar de solidariskt därför. Samma gäller beträffande gäld, som ena maken gjort för den dagliga hushållningen m. m.

Bestämmelser om livförsäkring återfinnes i 97—118 §§ *lagen den 8 april 1927 om försäkringsavtal* (försäkringsavtalslagen). Av nämnda lagrum avser 102—117 §§ särskilt *kapitalförsäkring*. Sådan försäkring föreligger då försäkringsgivarens betalningsskyldighet är fixerad till ett visst belopp utan hänsyn till huruvida beloppet utbetalas i en post eller i flera terminer. I 102 § stadgas att om försäkringstagaren (d. v. s. den som med försäkringsgivare ingått avtal om försäkring) vill, att försäkringsbeloppet skall tillfalla annan, kan han insätta denne såsom *förmånstagare*. Sådant förordnande äger försäkringstagaren när som helst återkalla (återkalleligt förordnande), såframt han ej gentemot förmånstagaren förbundet sig att låta förordnandet stå vid makt (oåterkalleligt förordnande). Förmånstagarförordnande skall ske skriftligen, och vid oåterkalleligt förordnande till förmån för make skall äktenskapsförordets form iakttagas. Är förmånstagare insatt, skall enligt 104 § försäkringsbelopp, som utfaller efter försäkringstagarens död, ej ingå i dennes kvarlåtenskap. Från denna regel om förmånstagararens företrädare framför dödsbodelägarna göres emellertid så till vida undantag, att om ett återkalleligt förordnande skulle göra intrång på den del av den efterlämnade förmögenheten, som är att hänföra till efterlevande makes giftorätt eller bröstarvinges laglott, förordnandet i denna del blir

utan verkan. Vidare är att märka i detta sammanhang att avliden försäkringstagares borgenärer under vissa förutsättningar äger hålla sig till försäkringsbeloppet. Enligt 108 § gäller, att försäkringstagaren utan hinder av att förmånstagare är insatt äger genom överlåtelse, pantsättning eller annorledes förfoga över den rätt försäkringsavtalet medför gentemot försäkringsgivaren. Har försäkringstagaren gentemot förmånstagaren förbundit sig att låta förordnandet stå vid makt, skall han därmed anses ha utfäst sig att icke utan dennes samtycke vidtaga förfogande, som inskränker förmånstagarens rätt. I 111 § stadgas att, om försäkringstagaren överlåter den rätt försäkringsavtalet medför gentemot försäkringsgivaren och förmånstagare är insatt utan att förordnandet gjorts oåterkalleligt, förordnandet skall anses förfallet. 112 § innehåller bl. a. den regeln, att pantsättning av rätt på grund av livförsäkringsavtal icke medför, att förordnande om förmånstagares insättande förfaller. Förmånstagaren äger rätt till det belopp som återstår sedan panthavaren gjort sig täckt för sin fordran. Är kapitalförsäkring tagen å försäkringstagarens eller hans makes liv, må enligt 116 § första stycket rätt, som på grund av försäkringsavtalet tillkommer endera av dem, ej utmätas för någonderas gäld. Regeln om utmätningsfrihet gäller emellertid endast, om enligt försäkringsavtalet premiebetalningen skall fullgöras under minst tio år och är någorlunda jämnt fördelad på dessa tio år. I 116 § andra stycket behandlas borgenärs rätt efter försäkringstagarens död i det fall, att utmätningsfrihet icke föreligger och förmånstagare insatts utan att försäkringstagaren förbundit sig att låta förordnandet stå vid makt. Borgenär äger då, i den mån hans fordran icke kan utgå ur kvarlåtenskapen, samma rätt till försäkringsbeloppet, som han skulle ha ägt, om det tillagts förmånstagaren genom testamente.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1945 års riksdag hemställdes i likalydande motioner (I:19 och II:43) att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till sådan ändring av gällande lagbestämmelser, att make icke skulle kunna utan andra makens samtycke förfoga över den rätt försäkringsavtal, avseende makarnas eller endera makens liv, medför gentemot försäkringsgivaren. Över motionerna avgavs yttranden av försäkringsinspektionen och av Svenska livförsäkringsbolags förening. Beträffande det närmare innehållet i yttrandena får utskottet hänvisa till bilagorna A resp. B till första lagutskottets utlåtande i anledning av ifrågavarande motioner (nr 48 år 1945).

Första lagutskottet anförde i sitt av riksdagen godkända utlåtande:

Syftet med förevarande motioner, att bereda ökad trygghet åt den form av familjeförsörjning som livförsäkring innebär, synes utskottet behjärtansvärt. Det kan — som i motionerna påpekats — stundom förefalla stötande, att en försäkring, som kommit till stånd genom två makars gemensamma sparande och som är avsedd att trygga familjen vid mannens död, skall kunna undandragas familjen genom att mannen pantsätter försäkringen

för sin skuld. De åtgärder genom vilka makarna själva kunna hindra att den ena maken ensam förfogar över försäkringen — att båda makarna ställa sig som försäkringstagare eller att den ena maken genom ett oåterkalleligt förordnande insätter den andre som förmånstagare — förutsätta, att makarna redan från början vilja skydda sig mot att den ena maken genom ensidiga åtgärder förfogar över försäkringen. I flertalet fall är emellertid frågan om sådant skydd icke aktuell förrän långt efter det försäkringen tecknats eller förmånstagaren insatts. Vissa skäl synas därför tala för lagstiftningsåtgärder i den riktning motionärerna föreslagit.

I de i ärendet inkomna yttrandena ha emellertid framhållits de svårigheter att göra en sådan lagstiftning effektiv, som möta närmast ur försäkrings-teknisk synpunkt. Försäkringstagaren kan nämligen i förtid tillgodogöra sig värdet av försäkringen på annat sätt än genom pantsättning och överlåtelse. Genom att underlåta att betala premien blir försäkringstagaren i allmänhet berättigad att lyfta försäkringens återköpsvärde. Såsom försäkringsinspektionen påpekat synes det icke kunna ifrågakomma, att i sådant fall låta utbekommandet av återköpsvärdet bliva beroende av makes medgivande. Det skydd som motionärernas förslag avser att skapa skulle sålunda bliva bristfälligt och utan svårighet kunna kringgås.

Det kan också ifrågasättas, om det föreligger ett verkligt behov av ändrade lagregler på detta område. I det övervägande antalet fall torde pantsättning av livförsäkringar — åtminstone av sådana som tagits i försörjningssyfte — ske med makens samtycke eller utan att denne, om han tillfrågats, skulle hava motsatt sig pantsättningen. De fall där maken skulle hava motsatt sig pantsättningen torde vara så sällsynta, att man kan fråga sig om värdet av den föreslagna lagbestämmelsen för dessa skulle uppväga de olägenheter, som — enligt vad Svenska livförsäkringsbolags förening i sitt yttrande närmare utvecklat — skulle följa av bestämmelsen för förhållandet mellan försäkringstagare och försäkringsgivare i allmänhet. Det må i detta sammanhang särskilt framhållas, att det föreligger en viss risk att den föreslagna bestämmelsen skulle kunna komma att motverka användningen av förmånstagarförordnande.

Även ur andra synpunkter kunna invändningar resas mot motionärernas förslag. Såsom av utskottets ovan lämnade redogörelse framgår, är nya giftermålsbalken byggd på den grundsatsen att äkta makar såvitt möjligt skola vara jämställda utan någon i lag stadgad rätt för den ene att bestämma vare sig över den andre eller över familjens gemensamma angelägenheter. I enlighet härmed bibehåller vardera maken rätten till den egendom, han vid äktenskapets ingående har eller sedermera förvärvar, och han förvaltar även själv denna egendom. Endast med stor försiktighet ansåg man sig vid nya giftermålsbalkens tillkomst böra göra avsteg från denna grundsats och tillerkänna ena maken en medbestämmanderätt i den andres förvaltning av sin egendom. Det är därför blott vid förfogande över vissa särskilda slag av egendom, i främsta rummet fast egendom och för det gemensamma hemmet avsett bohag, som det fordras samtycke även av den make som icke är ägare till egendomen. De grundsatser, på vilka nya giftermålsbalkens egendomssystem vilar, ha hittills fått kvarstå orubbade, och det torde med hänsyn härtill böra krävas starka skäl för att nu göra ytterligare avvikelser från vardera makens fria självbestämmanderätt över sin egendom. Även om såsom förut anförts vissa skäl tala för motionärernas förslag, ha de dock enligt utskottets uppfattning icke en sådan tyngd, att de kunna motivera ett avsteg från den principiella grunden.

Familjerättskommittén

Familjerättskommittén upplyser i sitt yttrande, dagtecknat den 11 mars 1964, att kommittén under sitt utredningsarbete upptagit och ingående behandlat frågan om bestämmelser till skydd för makes intresse av olika försäkringar. Vid nordiska överläggningar har tanken väckt principiell sympati, men fördelarna har i allmänhet i fråga om vanliga kapitalförsäkringar ej ansetts överväga de praktiska olägenheterna i tillämpningen. Efter att ha prövat ett flertal mera omfattande försök till gemensam lösning har kommittén, framhåller den, inriktat sig på att söka åstadkomma en mera betryggande ordning för pensions- och livränteförsäkringar samt grupplivförsäkringar och kommer att framlägga förslag om lagändringar i den riktningen. Ändringarna, som berör giftermålsbalken, ärvdabalken och försäkringsavtalslagen, ingår, upplyser kommittén, i dess huvudbetänkande, som för närvarande är föremål för slutlig justering.

Utskottet

I förevarande motioner upptages frågan om makes säkerhet vid förmånstagarförordnande avseende kapitalförsäkring. Motionärerna påpekar, att en make kan utan att ens underrätta den andra maken annullera, belåna eller återköpa sådan försäkring även där den sistnämnde maken står som förmånstagare. Därest icke förordnandet om förmånstagare gjorts oåterkalleligt, är det ock, framhåller motionärerna, möjligt att återkalla eller ändra förordnandet. Enligt motionärerna bör det övervägas, på vilket sätt makes skyddsbehov i berörda hänseenden kan tillgodoses. Motionerna utmynnar i en hemställan om utredning och förslag i syfte att tillgodose makes säkerhet vid ändring av förmånstagarförordnande vid kapitalförsäkring samt vid annullering, belåning och återköp av dylik försäkring.

Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen har den nu upptagna frågan tidigare varit föremål för riksdagens prövning. Därvid har riksdagen, såväl av principiella skäl som med hänsyn till svårigheter av försäkringsteknisk natur, avvisat tanken på att i makes intresse direkt föreskriva inskränkningar i den andre makens förfoganderätt över försäkring. Uppenbarligen är syftet med de nu aktuella motionerna, liksom med tidigare motioner, att värna det familjeskydd som en kapitalförsäkring i och för sig innefattar. Tvivelsutan är förekomsten av kapitalförsäkring stundom av direkt betydelse för makes eller en familjs framtida försörjning. Det synes därför i och för sig vara värdefullt att trygga ett sådant skydd. En strävan i denna riktning kommer ock till uttryck i försäkringsavtalslagens regler om utmättningsfrihet för vissa kapitalförsäkringar. Emellertid berör det nu upptagna problemet i hög grad även frågan om principerna för förvaltningen av giftorättsgods över huvud taget. Giftermålsbalken intager en restriktiv

hållning till medinflytande för andra maken. Med tanke härpå synes försiktighet vara påkallad då det ifrågasättes att tillskapa medbestämmanderätt i fråga om förfogande över försäkring. Härvid hör de sociala synpunkterna vägas mot intresset av att låta vardera maken i möjligaste mån själv bestämma över sina ekonomiska angelägenheter. Enligt utskottets mening kan kapitalförsäkringens sociala funktion icke bedömas isolerad, utan hänsyn måste tagas till det skydd som i övrigt i allmänhet tillkommer make eller familj. I samma mån som andra försäkringsformer utvecklas och be-
träffande dessa skydd på ett eller annat sätt beredes mot obehöriga dispositioner, torde kapitalförsäkringens betydelse från social synpunkt bli mindre påfallande. Å andra sidan kommer i och med en sådan utveckling giftermålsbalkens princip om vardera makens ekonomiska handlingsfrihet att träda i förgrunden. Med hänsyn till det sålunda anförda synes det utskottet uppenbart, att den nu aktuella frågan samt spørsmålet om makes rätt till andra makens försäkring över huvud taget bör tagas till övervägande i ett sammanhang. Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen har familjerättskommittén gjort en sådan samlad bedömning, vilken i en snar framtid kommer att redovisas.

På grund härav föreligger enligt utskottets mening i nuvarande läge ej skäl för riksdagen att bifalla förevarande motioner.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I:645 och II:769, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 19 mars 1964

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit
från första kammaren: herrar Ahlkvist, Erik Svedberg, Arvidson, Wikner, Hilding, Lundin och Nyman*;

från andra kammaren: fru Gärde Widemar, herr Landgren, fru Boman, herrar Östrand, Svensson i Vä, Ekström i Björkvik, fru Löfqvist och herr Keijer.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru Boman.